ভাৰতৰ উচ্চতম ন্যায়ালয়

আবেদনকাৰীঃ

নাইন সুখ দাস আৰু আন এজন

ভি. এছ.

উত্তৰদাতা

উত্তৰ প্ৰদেশ চৰকাৰ আৰু অন্যান্য ।

বিচাৰৰ তাৰিখঃ ২২-০৫-১৯৫৩

বিচাৰপীঠ

শাস্ত্ৰী, এম. পতঞ্জলি (মুখ্য ন্যায়াধীশ)

বিচাৰপীঠ

শাস্ত্ৰী, এম. পতঞ্জলি (মুখ্য ন্যায়াধীশ)

মুখাৰ্জী

দাস, সুধি ৰঞ্জন

হাছান, গুলাম

ভাগৱতী, নটৱাৰলাল এইচ।

উদ্ধৃতি

১৯৫৩ এ. আই. আৰ. ৩৮৪ ১৯৫৩ এছ. চি. আৰ. ১১৮৪ উদ্ধৃতিৰ তথ্য

ডি ১৯৭৩ এছ. চি. ১০৪১ (১৬)

আইনঃ

ভাৰতৰ সংবিধান, ১৯৫০, অনুচ্ছেদ ১৪, ১৫ (১), ৩২-পৌৰ নিৰ্বাচন-সাম্প্ৰদায়িক ভোটাৰৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচন-অনুচ্ছেদ ৩২ৰ অধীনত বৈধতা-নিৰ্বাচিত প্ৰাৰ্থীসকলক বোৰ্ডত বহাত বাধা প্ৰদান কৰাৰ বাবে লেখ আবেদন-দৰদাতাসকলৰ ৰক্ষণাবেক্ষণ-প্ৰতিকাৰ।

সাৰমৰ্ম

আবেদনকাৰীসকল এখন পৌৰসভাৰ বাসিন্দা আৰু তেওঁলোকে দাবী কৰে যে তেওঁলোকক ভোটাধিকাৰ আৰু কিছুমান উপ-নিৰ্বাচনত অৱতীৰ্ণ হোৱাৰ সুযোগৰ পৰা বঞ্চিত কৰা হৈছে কাৰণ এই নিৰ্বাচনসমূহ সাম্প্ৰদায়িক ভিত্তিত অনুষ্ঠিত হৈছে আৰু এয়া সংবিধানৰ বিৰুদ্ধ। নিৰ্বাচিত প্ৰাৰ্থীসকলক পৌৰসভাত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰাত বাধা দিয়াৰ লগতে জিলা দণ্ডাধীশ আৰু দেৱানী ন্যায়াধীশে কোনো ধৰণৰ পৌৰসভাৰ বৈঠক আহ্বান কৰাত বাধা দিবলৈ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত আইনী ব্যৱস্থা দাবী কৰিছে।

আদালতে নিৰ্ধাৰণ কৰিছে যে বিভিন্ন ধৰ্মীয় গোটৰ বাবে পৃথক পৃথক ভোটাৰৰ ভিত্তিত নিৰ্বাচনৰ অনুমতি দিয়া আইনখনে সংবিধানৰ ১৫(১) অনুচ্ছেদ উলংঘা কৰে যদিও সংবিধান প্ৰণয়নৰ পিছত এনে আইনৰ অধীনত অনুষ্ঠিত হোৱা যিকোনো নিৰ্বাচন নিৰ্বাচন আইন ৪ ৰ অধীনত অবৈধ হ'ব। কিন্তু পৌৰসভাৰ বৈধ গঠন নিশ্চিত কৰিবলৈ আৰু অনুচিতভাৱে নিৰ্বাচিত ব্যক্তিক পৌৰসভাৰ কাৰ্য্যবিধিত অংশগ্ৰহণ কৰাত বাধা দিবলৈ পৌৰসভাত ৰেট-পেয়াৰ হিচাপে আবেদনকাৰীসকলৰ দাবী সংবিধানৰ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ বাহিৰত। কাৰণ এনে অধিকাৰ থাকিলেও সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডৰ অধীনত তাক মৌলিক অধিকাৰ বুলি গণ্য কৰা নহয়।

ইয়াৰ উপৰিও, অনুচ্ছেদ ১৫(১) আৰু অনুচ্ছেদ ১৪ৰ অধীনত আবেদনকাৰীসকলৰ মৌলিক অধিকাৰ উলংঘনৰ অভিযোগ উত্থাপন হৈছিল। অৰ্থাৎ, অধিকাৰৰ সৈতে সম্পৰ্কিত তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে কৰা বৈষম্য যি অধিকাৰ দৰাচলতে তেওঁলোকে কেতিয়াও প্ৰয়োগ কৰিবলৈ বিচৰা নাছিল আৰু এনে কৰাৰ সুযোগ থকাৰ সময়তো দাবী কৰিবলৈ কোনো পদক্ষেপ লোৱা নাছিল আৰু সেয়েহে আবেদনকাৰীসকল সংবিধানৰ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত কোনো সকাহ পোৱাৰ যোগ্য নহয়।

বিচাৰঃ

মৌলিক বিচাৰঃ 1953 চনৰ আবেদন নম্বৰ 69।

মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ বাবে সংবিধানৰ 32 নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত আবেদন।

আপীলকাৰীৰ হৈ এছ. চি. আইজাকছ (জয় প্ৰসাদ আগৰৱাল, তেওঁৰ সৈতে)। প্ৰতিবাদী নম্বৰ ১-ৰ হৈ কে. বি. আস্থানা। ৪ নম্বৰ প্ৰতিবাদীৰ হৈ এছ. পি. সিনহা (আৰ. পট্টনায়েক, তেওঁৰ সৈতে)। ১৯৫৩ চনৰ ২২ মে। আদালতৰ ৰায় প্ৰদান কৰে মুখ্য ন্যায়াধীশ পতঞ্জলি শাস্ত্ৰীয়ে।

প্ৰতিবাদকাৰীসকলৰ দ্বাৰা অনুচ্ছেদ আবেদনকাৰীসকলৰ মৌলিক অধিকাৰ উলংঘাৰ পৰা ১৫(১)-ৰ অধীনত সুৰক্ষা বিচাৰি সংবিধানৰ ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত এই আবেদন দাখিল কৰা হৈছে।

আবেদনকাৰী তিনিজন উত্তৰ প্ৰদেশৰ ইটাহৰ বাসিন্দা। তেওঁলোকে অভিযোগ কৰিছে যে ১৯৫১ চনৰ ২ নৱেম্বৰ, ১৯৫১ চনৰ ৮ ডিচেম্বৰ আৰু ১৯৫২ চনৰ ১৭ মাৰ্চত অনুষ্ঠিত ইটাহ পৌৰ পৌৰসভা উপ-নিৰ্বাচনত, ক্ৰমে ৪, ১১ আৰু ১২ নম্বৰ প্ৰতিবাদী নিৰ্বাচিত হৈছিল। আবেদনকাৰীসকলক তেওঁলোকৰ ভোট প্ৰদান কৰাৰ আৰু প্ৰাৰ্থী হিচাপে তেওঁলোকৰ নিৰ্বাচনত প্ৰাৰ্থীত্ব দাখিল কৰাৰ অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰা হৈছিল, কিয়নো সেই উপ-নিৰ্বাচনসমূহ সংবিধানত থকা ব্যৱস্থাৰ বিপৰীতে সাম্প্ৰদায়িক ভিত্তিত অনুষ্ঠিত হৈছিল। তেওঁলোকে

লগতে অভিযোগ কৰে যে চৰকাৰৰ দ্বাৰা সভাৰ সদস্য হিচাপে তিনিজন প্ৰতিবাদীক মনোনীত কৰাটো ইয়াৰ ক্ষমতাৰ এক অবৈধ প্ৰয়োগ আছিল, কিয়নো সেই প্ৰতিবাদীক সভাত প্ৰতিনিধিত্ব কৰিবলৈ মনোনীত কৰা স্বাৰ্থ ইতিমধ্যে পূৰণ হৈছিল। আবেদনকাৰীয়ে ৩, ৪, ১১ আৰু ১২ নং প্ৰতিবাদীক যথাৰ্থ ৱাৰেণ্টো, মেণ্ডামাছ আৰু অন্যান্য উপযুক্ত নিৰ্দেশনাৰ দৰে ৰিটৰ অনুৰোধ কৰে, যাতে তেওঁলোকক সভাৰ সদস্য হিচাপে নিজৰ কৰ্তৃত্ব প্ৰদৰ্শন কৰিবলৈ বাধ্য কৰে আৰু তেওঁলোকক তেনেদৰে কাম কৰাত বাধা প্ৰদান কৰে। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁলোকে ইটাহৰ জিলা দণ্ডাধীশ আৰু দেৱানী ন্যায়াধীশক ক্ৰমে ২ আৰু ১৩ নং প্ৰতিবাদীৰ বাবে ৰিট বিচাৰিছে, য'ত তেওঁলোকক কথিতভাৱে অবৈধভাৱে গঠন কৰা সভাৰ কোনো বৈঠক অনুষ্ঠিত নকৰিবলৈ বা অনুমতি নিদিবলৈ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে। বিভিন্ন ধৰ্মীয় গোটৰ বাবে পৃথক ভোটাৰৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত কৰাৰ অনুমতি দিয়া যিকোনো আইন প্ৰণয়নে সংবিধানৰ ১৫(১) অনুচ্ছেদ উলংঘা কৰাটো অনস্বীকাৰ্য। সংবিধানৰ ১৫(১) অনুচ্ছেদত কোৱা হৈছে: "ৰাষ্ট্ৰই কোনো নাগৰিকৰ বিৰুদ্ধে কেৱল ধৰ্ম, জাতি, লিংগ, জন্মস্থান বা যিকোনো এটাৰ ভিত্তিত বৈষম্য কৰিব নোৱাৰিব।" ধৰ্মকে ধৰি বিভিন্ন ভিত্তিত নাগৰিকৰ বিৰুদ্ধে বৈষম্য নিষিদ্ধ কৰা সাংবিধানিক নিৰ্দেশনা কেৱল অন্যান্য অধিকাৰৰ ক্ষেত্ৰতে নহয় ৰাজনৈতিক অধিকাৰৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য। গতিকে সংবিধান প্ৰণয়নৰ পিছত এনে বৈষম্যমূলক আইন অনুসৰি (৪ নং দফাৰ অধীনত) অনুষ্ঠিত হোৱা যিকোনো নিৰ্বাচন সংবিধানৰ বিৰোধিতা হোৱাৰ বাবে বাতিল বুলি গণ্য কৰিব লাগিব। কিন্তু মূল প্ৰশ্নটো হ'ল যে আবেদনকাৰীসকলে বৰ্তমান ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত এই আবেদনত বিচৰা সকাহৰ যোগ্য নে? সঁচাকৈয়ে, ক্ৰছ ৰোডছ গোচৰত উল্লেখ কৰা অনুসৰি, উচ্চ ন্যায়ালয়ৰ জৰিয়তে কাম কৰা ২২৬ নং অনুচ্ছেদৰ তুলনাত ৩২ নং অনুচ্ছেদে কিছুমান দিশত এই আদালতৰ জৰিয়তে অধিক শক্তিশালী প্ৰতিকাৰৰ বিধান দিয়ে। কিন্তু মন কৰিবলগীয়া যে ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত প্ৰতিকাৰৰ পৰিসৰ দেখদেখকৈ সীমিত, কেৱল সংবিধানৰ তৃতীয় খণ্ডই প্ৰদান কৰা মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰাতহে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। যিকোনো অধিকাৰ, উদাহৰণস্বৰূপে, যিটো আবেদনকাৰীসকলে পৌৰসভাত ৰেট-পেয়াৰ হিচাপে থাকিব পাৰে জোৰ দিয়া উচিত যে সভাখন আইনগতভাৱে গঠন কৰা উচিত আৰু উত্তৰদাতা ৩, ৪, ১১ আৰু ১২, যিসকল সঠিকভাৱে নিৰ্বাচিত হোৱা নাই বা... মনোনীত সদস্যসকলক, সভাৰ কাৰ্য্যবিধিত অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ অনুমতি দিয়া উচিত নহয় এনে অধিকাৰ থাকিলেও ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ পৰিসৰৰ বাহিৰত ইয়াৰ অস্তিত্ব থাকিলেও ই তৃতীয় খণ্ডৰ অধীনৰ মৌলিক অধিকাৰ নহয়।

অৱশ্যে আবেদনকাৰীৰ অধিবক্তাই যুক্তি দৰ্শাইছে যে প্ৰশ্নবোধক চিহ্ন উত্থাপন হোৱা সাম্প্ৰদায়িক ভিত্তিত অনুষ্ঠিত হোৱা নিৰ্বাচনে ভাৰতৰ নাগৰিক হিচাপে ১৫(১) অনুচ্ছেদৰ অধীনত তেওঁলোকৰ মৌলিক অধিকাৰ খৰ্ব কৰিছে। তেওঁলোকৰ মতে নিৰ্বাচনে তেওঁলোকৰ ধৰ্মৰ ভিত্তিত বৈষম্যমূলক ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰি সকলো প্ৰাৰ্থীক ভোট দিয়াৰ ক্ষমতা আৰু সাম্প্ৰদায়িক আসন সংৰক্ষণৰ কথা বিবেচনা নকৰাকৈ নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰাৰ ক্ষমতাত বাধা আৰোপ কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও তেওঁলোকে যুক্তি দৰ্শাই যে সাম্প্ৰদায়িক ৰেখাৰে সমষ্টিৰ সীমা নিৰ্ধাৰণে তেওঁলোকৰ ৰাজনৈতিক অধিকাৰৰ সমতা অস্বীকাৰ কৰে, যাৰ ফলত ১৪ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত তেওঁলোকৰ মৌলিক অধিকাৰ উলংঘা হয়। কিন্তু আমি এই যুক্তিসমূহৰ সৈতে একমত হ'ব নোৱাৰো। ১৫(১) অনুচ্ছেদত প্ৰদান কৰা মৌলিক অধিকাৰ এজন নাগৰিকক ব্যক্তি হিচাপে প্ৰদান কৰা হয়, যিয়ে সামগ্ৰিকভাৱে নাগৰিক হিচাপে তেওঁলোকৰ অধিকাৰ, বিশেষাধিকাৰ আৰু ৰক্ষাকবচৰ বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে সুৰক্ষা হিচাপে কাম কৰে। কিন্তু এইটো মন কৰিবলগীয়া যে আবেদনকাৰীসকলে তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে কোনো ধৰণৰ বৰ্তমান বা আগতীয়া বৈষম্যৰ অভিযোগ উত্থাপন কৰা নাই। তেওঁলোকৰ অভিযোগ সাম্প্ৰদায়িক ৰেখাৰে বিভাজিত পৃথক পৃথক ভোটাৰৰ জৰিয়তে হোৱা নিৰ্বাচনে তেওঁলোকৰ বাবে বৈষম্যৰ সৃষ্টি কৰে। যিটোৱে

তেওঁলোকৰ নিজৰ নিজৰ সম্প্ৰদায়ৰ বাবে বিশেষভাৱে সংৰক্ষিত আসনৰ বাহিৰে আন আসনৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে বৈষম্যৰ সূচনা কৰে বুলি তেওঁলোকে যুক্তি আগবঢ়ায়। এই অসংৰক্ষিত আসনসমূহত তেওঁলোকে নিজৰ ভোটাধিকাৰ ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ বা প্ৰাৰ্থী হিচাপে থিয় দিবলৈ অক্ষম বুলি দাবী কৰে। নিষেধাজ্ঞাক প্ৰত্যাহ্বান জনাবলৈ আৰু সংবিধান অনুসৰি নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হোৱাটো নিশ্চিত কৰিবলৈ উপযুক্ত আইনী প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ কৰি সেই অধিকাৰসমূহ দাবী কৰিবলৈ আবেদনকাৰীসকলে সক্ৰিয়ভাৱে চেষ্টা কৰা বুলি কোনো ইংগিত পোৱা নাযায়। দৰাচলতে আবেদনকাৰীসকলে পূৰ্বৰ পৃথক ভোটাৰ ব্যৱস্থাৰ অধীনত চলি থকা নিৰ্বাচনত প্ৰতিদ্বন্দ্বিতা কৰা নাছিল আৰু শেহতীয়াকৈ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষগৰাকীৰ বিৰুদ্ধে অনাস্থা প্ৰস্তাৱ অনালৈকে তেওঁলোকৰ বিৰুদ্ধে কোনো ধৰণৰ বৈষম্য অনুভৱ কৰা নাছিল, যাৰ ফলত তেওঁৰ আসন হেৰুৱাবলগীয়া হৈছিল সেই প্ৰস্তাৱ সফলতাৰে গৃহীত কৰাৰ ফলত। গতিকে ১৫(১) অনুচ্ছেদ আৰু ১৪ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত তেওঁলোকৰ মৌলিক অধিকাৰ উলংঘা, বিশেষকৈ তেওঁলোকে এতিয়া অভিযোগ কৰা বৈষম্য, সেইবোৰ অধিকাৰৰ সৈতে জড়িত যিবোৰ তেওঁলোকে প্ৰকৃততে কেতিয়াও প্ৰয়োগ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা নাছিল। এই অধিকাৰসমূহ দাবী কৰাৰ সুযোগ থকাৰ সময়তে তেওঁলোকে কোনো ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰা নাছিল। ফলস্বৰূপে এই অধিকাৰসমূহ ব্যৱহাৰ কৰাৰ সুযোগ এতিয়া নোহোৱা হৈছে।

আইজাকছে যুক্তি আগবঢ়ায়ইছে যে যিহেতু ৪, ১১ আৰু ১২ নং উত্তৰদাতাৰ নিৰ্বাচন অবৈধ, সেয়েহে তেওঁলোকক আচলতে পদ দখলকাৰী হিচাপে গণ্য কৰা হয় আৰু সেয়েহে, আবেদনকাৰীসকলৰ তেওঁলোকক পৌৰসভাৰ সদস্য হিচাপে কাম কৰাত বাধা দিয়াৰ অধিকাৰ আছে। আমি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰাৰ দৰে য'ত সম্ভৱ যে আবেদনকাৰীসকলে উপযুক্তভাৱে গঠন কৰা আইনী প্ৰক্ৰিয়াৰ জৰিয়তে পৌৰসভাৰ ৰেটপেয়াৰ হিচাপে এনে সকাহ লাভ কৰিব পাৰে, ইয়াৰ লগত অনুচ্ছেদ ১৫(১) বা অনুচ্ছেদ ১৪ৰ অধীনত আবেদনকাৰীসকলৰ মৌলিক অধিকাৰ বলবৎ কৰাৰ প্ৰশ্ন জড়িত নহ'ব। তদুপৰি, এনে সকাহৰ ন্যায্যতা ৩ নং প্ৰতিবাদীৰ ক্ষেত্ৰত আৰু কম হ'ব কাৰণ তেওঁ কেৱল এজন মনোনীত সদস্যহে।

আবেদনকাৰীসকলে তেওঁলোকৰ প্ৰতিকাৰৰ ভুল ধাৰণা কৰা যেন লাগে আৰু... ৩২ নং অনুচ্ছেদৰ অধীনত তেওঁলোকৰ আবেদন বিফল হ'ব লাগিব। আবেদনখন ব্যয়সহিত খাৰিজ কৰা হ'ল।

আবেদন খাৰিজ কৰা হ'ল।

আবেদনকাৰীসকলৰ বাবে এজেন্ট: কে.এল.মেহতা।

এক নং উত্তৰদাতা বাবে এজেন্ট : চি পি লাল।

৪ নং উত্তৰদাতাৰ বাবে এজেন্ট: এছ পি ভাৰ্মা।

অনুবাদ- দিতিমণি গগৈ
স্পেচিয়েল অফিচাৰ